

БУГУ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, НАТТЫҢЫҢАМ!

1925 ЧЫЛДА
УДМУРЛАГА ТУРА

Улуг Октябрга алдар кылдыр

ШЫҢ

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Советинин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1967 ч.
АПРЕЛЬ
15
СУББОТА

№ 89 (6726)

Өртөз 2 көп.

Немелде хүлээлге

Совет эрге-чагырганын 50 чыл оюн туудугулар база-да күш-ажылчы чедиишкисин-биле уткуурга бүтүрдү. «Кызыл туудуг» туудуг аргалары Салгач Чайдип бригадаларын коммунист күш-ажыл бригадаларына наймыладың час туттууну турар Ешпей кварталында дортку норкустун туудууда ажалдап турар. Оларнын кымып турары 5 кыт бажык белен болурга, 60 өг-бүдө мнаар көкүп кирер.

Туудуг ам ол бажыктын ийги кыдымын дээштинер шытпаанар. Юбилейлик чылдын бирги кварталында олар планын оналташын 104 хуу күүсеткен. Ол бригада апрель айла 202 кубометр тууйбу-ну салыр. Туудугулар ай тончуунге чедир 50 кубометр тууйбу-ну пландан ажыр салыр немелде хүлээлген алган.

Графикти мурнаышаан

Улуг-Хемнин мяш ажыл-агый чөричин мяш белетнептиери апрель айнык өзегинде багыт авер ажылдаптыр. Баштайгы он хонукта тайгалар 2500 кубометр туудуг мяшын сал даар черлерге үндүр сөөктөк, ол болза ай планын барык чартык кезинин күүсеттинген ол.

Бо хүдеринде Ырбан участогу-дун (назадынги эш Чушини) ажылчынары олар күүнүнүшкүчүн ажалдап турар. Мей мур-вунун социалист чарымын калбартышаан, график багулар 1120 кубометр мяшты сөөртүр турган, 1700 кубометри сөөрт-көргөн.

Червинин мяш участогуна байдал сөөктү үзө элөөн ажи-эжөө. Билш сөөртүкүлери тур-гускын график база-да мурнап турар. Эрткен он хонукта 640 кубометри арнуна, 880 кубометр туудуг мяшын хем кыдымы-да дүжүргөн.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГА БОЛГАШ СОВЕТТЕР

Республиканын барын таланы районнарынча тараа шалдеринде юбилейлик чылдын дүжүү дээш демиселдиң фронтуну бо хүнүрде ки-дин-не калбарып эгелзэн, а чөөн таланы районнарында тарылга эгел-зери амдыызында бичин-ле элек. Шолдер хар шывыгдан бүрүн хоста-лыры биле, маңаз база-ла ол сезонунт үүле хайныгып эгелзэн.

Бо онзагы чылда эң чагай дүжүүтү өстүргөш, Төртүн чурттуң шыгынамыр адын тараа-биле долдуур урар деп изиг күзөл ам бистиң тараа-мыларыстың сагыш-болалын дөстүндүрбөс. Ол ындыг болур-даа ужурулчу, чүте диге олар боттарының бо төгүлүг байырпалынга күш-ажылчы чедиишкисинери бараалгарды дээш хойну кылырын хүлзэнген.

Бачым үениң чугула кампаниязы — часкы тарылганың кыска хуу-саада, бедик арготехниктиг демиселге эртери, аңаз бүгү таланың хынам-чалыг белетнедиле шуут хамаарыны билдингир. Биччаарга бо чугула кампанияны харысалгалыгы-биле медресеп билген, аңаз өлк дөгерининг амыл-агыйларда часкы шөл амылдары организастыг Эзу-биле эгелзеш, шалыктын темпелер-биле чөрү турары өвүнчүг. Чижээ, Барыш-Хем-Чичте Александр Шаалы «дагдалан» «Большевик» көлхөстүң амыл-иш-чилери бо чылын часкы тарылганы мурнуку чылдарындан дына эрте, элзэн организастыг эгелзэн. Тарылга эгелзериңиз ырак мурнунда-ла ма-ңаз хамык чүвө: техника-даа, урезин-даа, көжүг хереселдери-даа шуут-ла белен турган. Магадылалдыг дүжүүттүң үндөсүн — суггарылгаче көл-хоз чогуур өйүндө ичкээңгей салганы-биле ам ооң баштайгы элчээ дөөс-турунга чоңшулган. Техника башкаар механизматор кадрлар четчир, хо-вү турлагарын оларның амылдаарыга болгаш дыштанырынга эң-не таарымчалыг кылдыр дерип кылган.

Мындагы иш белеткел, организастыг чөрү тарылганың бедик шынар-га, дүрген темпелер-биле чөрүтүнеринга дына илгиниг болуп турар. Уи көлхөстүң тараа шалдеринде ам суггарылга-даа, шың базырышкымы-даа, часкы чер аңаарылгасы-даа бичин-даа үүнтелишкисин чикээ чер-телештир чөрү турар. Ында тараа-мылар ортузунда күш-ажылчы орг-анизаастыг бедик, масса-политиктиг амыл чедиишкисин үргүлчүлөш-шөөн. Көлхөстүң часкы тарылга белеткелге болгаш оң амгы чөрүдү-газынга Эрги-Барыш нөдө Совет (дагзагы аш С. Иргит) эң илгиниг ки-ринип турарын онзаалар демеделгезе чогуур. Уи Советтин депутаттары, ылангыч өкө нөдө амыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиясы та-рылга амылчыны шиптиргилчүлүк үчүндө устантырында бижылаттыган болгаш амылчың чөрүдүлганы билдирини-биле башкаарып, ооң-биле көлхоз баш-таар чеге дээштик дузаны чедирип нөлгөн.

Ол ыныш Чөөн-Хемчикте «Большевик» көлхөстүң, СЭКП XXII сөз-дизи аттыг сөвхөстүң, Улуг-Хемде «Найырал» сөвхөстүң тараа шолде-ринде часкы хову амылдары база-ла элзэн организастыг эгелзеш, ам хайнышышкынын үргүлчүлөш турар. Тандынын «Революциянын чалбы-мы» көлхозу, Кызыл хоорунусономун «Көк-Тек» сөвхөзу бо юбилейлик чылдын тарылгазынга белеткелди хынамчалыг чөрүткөш, ам эгелеп ки-риптеринге шуут белен.

Бо чугула кампанияга чогуур өйүндө шынарлыг белетнедди чөрү-таны, бедик организастыг байдалды көргүскени дээш, республиканың барын болгаш чөөн зоналарынга чокка чаз болуп эрткилзэн нөдө амыл-агый амылчыларынчү чөвүлө хуралдарына үстүндө амыл-агыйларны болгаш оларның хамаарып турары Советтерни онзаалар ма-тааны черле таарылга зөөс. Шынал-ла ол көлхозтар, сөвхөстөрүнчү база Советтерин удуруткучлары «Часкы хун чылды чөгөргөр» деп улус-туң марген чүгаазының ханы, өөрдигилгик уткалынын эки билген дээрди тааргай-дыр.

Ынчаарга чер-черде херектик чагым байдалын таптыг аңалтап көр болза, байырпалдыг чылдын часкы тарылгазынга белетнеде, ооң амгы чөрүдүлганында дээш зөөс четпестер илереп турар. Ылгангы Чөөн-Хемчиктин «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг көлхозтары, Улуг-Хемде «УНА 25 чылы» сөвхөстүң чаманы салбырлары часкы хову амылдарын дына ишкээк белеткел-биле организаст чөи эгелзэн. Ооң ужу-рунда бо амыл-агыйларнын шалдеринде транспорттар ам безин урелиш-кинге таарынып, үзүктелешкисин амылдап турар, механизматорлар че-ришпес, хову турлагарында ам-даа таарымчалыг байдалдар тургустун-маан.

Республиканың чөөн таланы болгаш мурнуку районнарынга часкы та-рылга чөиңү хүнүрде эгелзэр ужурулчу. Ынчаарга ол чугула кампанияга белеткел чамдын амыл-агыйларда амагыга чедир дөвүлбөсөн. Ылаң-гыч Би-Хемчик «Хадчы», «Тилелгезе», Тоңукуң «Май 1» көлхозтарда, Хаа-Хемчик «Совет Тыва» сөвхөста байдал ам-даа дүвүрзелинчиг.

Бо болгаш өске-даа чамдын амыл-агыйларда белеткелдиг көшкөөн, күнчү-даа мурнунда механизматор кадрларнын чедиишкисин, шөлди кижи-лериң амылдап, чурттаарында таарымчалыг байдалдарың чогууру-биле тургустунмааны оларның хамаарып турары нөдө Советтерин, оларда көй саныг депутаттарың сеткилин дүвүрзедир, базадыраар ужурулчу турган. Шынында мындаг байдал чүгө удуруткучларың талазында амыл-ишти чикки көргөніңден тургустунган деп санаар херек.

Юбилейлик чылдын бо сезонунт кампанияны амылда бар чөптөстери, организаст чөи байдалды дүргөн чылдарың, аңаз оперативтиг удуруткуч-лары хандыраарын хамыктың мурнунда нөдөдө партия, совет болгаш амыл-агый организарында шыгынызы-биле көргөш нөлгөн. Маңаз хамаар-ыштыр нөдө Советтерге база биче зөөс харысалга онаажып турар. Олар өнзө ичкээңгейни тарылганың бүгү техникасы урелишкисин чөи, бедик бүүдүрүчүлүг амылдарын таарыныч улаадырышсаан, механиза-тор кадрларын четчелзериңе дузалашып, иш-зичгел-биле амылдары-ның графинин тургускөш, ооң боттуг күүселзелиңге хынамчалыг күш-те-дирер ужурулчу.

Депутаттарың болгаш улусчу контрольдүң ижилерин тарылганың шиптиргилчү үчүндө устантырыңга доктаамал бижылыгаш, оларны дамчыштыр хову амылчының дүргөн темпизин, бедик шынарыңа шыңгыч контро-льдүү буттанандыраа — Советтерин чүгинге хүлээлгези. Шөлдөринг амыл-ишчилери аш-чөм, өрөн-бажык-биле дээр хандырыгынган, кулчу-турлугу-биле дыштанган, надикшылы иш турар болза, олар мыңчаарда члам бедик бүүдүрүчүлүг амылдар шыдаар дээрди билдингир. Мейчан-гаш хову турлагарында нити чуртталга черлери иш деритинген, чы-лыг, чырың, чунар бажычар, кызыл булуңуң, столовалар доктаамал амылдаан, медицина амылдарың тараа-мыларнын надикшылыңга лайгааралды күштелдирген турдун дээш, нөдө Советтер оларнын амыл-чылыкче ичкээңгейни бичин-даа көштөтпөй, хандырылга бүүдүрүлгелери-нин удуруткучларыңа нөгелдени улгартырга чогуур.

Тарылга кампанияның үезинде боттарының организастыг, мобили-зацияч амыл-чөрүдүлганың күштелдирбешин, нөдө Советтер бедик дүжүүт дээш бистиң тараа-мыларының амгы демиселиңге улуг дузаны чедирип шыдаар дээринге шуут-ла бүүрөп болор бис.

реп сөсиянын киржинчелерин байыр чедирбешөөн, сөсия болза кайгамчыктыг чылда — Октябрьнин социалист Улуг ре-волюциянын 50 чылдыга эртп турар-лодун турар. Ол юбилейни байыр-лап демелзериң марксизм-ленинниң идеяларын — үлэм ийдиң керелиңге, бистиң теориялыңың делегейге ар-ала-ры болгаш революусту салдары бедик күндүрлерге илдг бээр чигангың чок. Ол юбилей болза практикага орунту шың ы-рымды берип турар ол теориянын улуг ужур-дузалынын дугайын бистерге бүү күш-биле салгыдырып турар-дыр.

Кижн төрөттөгүлөр төөгүдө чаз үе-чэданың — делегей темпизинге каптал-лаптын социализмче шалынышкынын үе-чэданың эгелзенин Октябрь рево-люция айтыккан. Салгачтарың сагыш-болалыңга ол үе-чэда эң улуг революсту

СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Помова

«Найырал» сөвхөстүң Кара-Тал салбырыңды хойжуу Алек-сандр Дагбаевич Кара-оол ийги-линч хой мал амылдын хөгжү-дөриңге чылдан чыгаче бедик көр-гүзүлгенин чедиң ап турар. Чеди чылдын бирги чылында тө-рүрүчү хойга онааштыр 85 хура-ганын өстүрүп, хойдан-на 2 килограмм 900 грамм дүктү кыр-гып алган. Юбилейлик чылда бо малчыл төрүрүчү хойга онааштыр 100 хураганын аларын болгаш хойдан-на 3 килограмм дүктү кыргып аларын хүлзэнтен. Александр Дагбаевичтин мал-дан хой малы хур кыш апкан болгаш төрзөн чүс баш хойга онааштыр ам беэни 98 хураганын алган. Хой оолдашкынын үр-гүлчүлөш турар.

Малчынын дузалашкыны — ооң кадаймы Елена Намдаковна Кара-оол база дужурага-лыг болгаш биядылг калары.

ЧУРУУКТА, көмөсөөтү сак-мангык ЭОЯ ИЛБЕАН БИЛЕ ЕЛЕНА НАМДАКОВНА КАРА-ООЛ хурагалар арамды. А. ОСТАПЧУКТУҢ ФОТОСУ.

БИРГИ ЧЕРНИ ЭЭЛЗЭН

Бирги кварталда мал амыл-чың продукциязың бүүдөр бол-гаш күнүңгө сааар талазы-биле районик амыл-агыйларың, со-циалист чарыкчылар түңкөлдө-ри партизан Улуг-Хем райко-мунун бюрократия чүгээлжик көр-гөн. Партия райкомунун база райкүсөөтүнүн амыл-агыйлар арамды шылчыр Кызыл туудуг бирги черни алаң «Найырал» сөв-хокта тыгыр деп шиптирлзэн. Ол амыл-агый бирги кварталда күнүңгө эрт сөдөрүңиң онаалы-зың 247, а суттүң 114 хурага бо-гандыраар. Мал бажык өстүрү-шкн планын биче ажыр күүс-төк.

Фермалардан эң дээр чери «Найырал» сөвхөстүң Кара-Тал сүт-баран фермасы ээлзэн.

БАШТАЙГЫ ОН ХОНУКТА

«Тыва даг-дуг» комбинатың армглээр фабриказынын амылчы-нары апрельдик баштайгы он хон-уудула 529600 кг сөрттү даг-дуг армглээр онаалгалы турган. Күжөтүшкисиниң күш-ажылдын түңкөлдөгү ол сөрүдү 717300 кг кылдыр күүсеттинген.

Фабриказың амылчынарының ор-тузунда калбарган социалист чы-рыштын бирги чери эш Федоров-скиңге баштапкан ээлгез бо улаада ээлзэн. Ол ээлгезин кижилери ай-нын эрткен хонунда 174 тонна даг-дугун армглээр.

Республикада продуктулар садып алышкыны

көдөз ажыл-агый продуктуларының садып алышкыны (1967 чылдын апрель 10-га чедир хуу-биле)

Районнар	Сүт	Эрт
Кыа-Хем	66,0	49,9
Танды	64,7	88,9
Биш-Хем	61,4	56,9
Барыш-Хемчик	51,1	65,8
Кызыл хооросвет	30,7	84,7
Чөөн-Хемчик	49,8	37,7
Өвөр	44,6	38,9
Улуг-Хем	43,1	43,7
Бай-Тайга	40,7	19,4
Тоңу	29,4	210,5
Эрава	27,2	22,4
Тес-Хем	20,5	24,2

Республика ивнги-ли-биле 54,4 51,2
Эрткен чылды бо үезе турганы 32,8 35,9

Хову турлаанда

«Улуг-Хал» сөвхөстүң Көк-Чыраа салбырынын № 3 хову-трактор брига-дазында шың базырышкыны үр-гүлчүлөш турар.

Бригадалың хову турлаа ме-дианизаторларнын болгаш өске хову ажылдарчыларынчү амылдап, тур-гусканын таарымчалыг кылдыр тур-гуская. Ында 31 орунчук, чырың, чылыг ишти чуртталга бажының тургуская. Столова, чунар-бажың амылдап турар. Трактористеринг ажылды көргүзүп самбырамыла хун санында бияп турар. Кызыл бу-дунга кирген кижи социалист чырыштын нөгелдери, амылдын норманы бияп алыр. Чаа солтун-лары доктаамал чедирп турар.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

1967 чылдын бирги кварталында Тыва АССР-нин үлетпур планынын күүселдизиниң дугайында

Шиптирлиг бурунгаар базым

1967 чылдын бирги кварталында Тыва АССР-нин үлетпур планынын күүселдизиниң дугайында

Статистика өргөлиниң дыңнады

1967 чылдын I-ти кварталынын планын республиканың бүүдүрүлгелери ийги продукция бүүдериңиз талазы-биле 108 хуу күүсеткен. Эрткен чылдын ол үези-биле деңизерге продукция бүүдериңиз 6 хуу өскөн. Эңилдиг чыгырганыңа хамаарып бүүдүрүлгелер бирги кварталдын планын ийги продукция бүүдериңиз талазы-биле 107 хуу күүсеткен, эрткен чылдын ол үези-биле деңизерге продукция бүүдериңизиниң хем-чээл 9 хуу өскөн. Республика чыгырганыңа хамаарып бүүдүрүлгелер бирги кварталдын планын 109 хуу күүсеткен, эрткен чылдын ол үези-биле деңизерге продукция бүүдериңизиниң хемчээл 6 хуу өскөн. 1967 чылдын бирги кварталында ийги продукция бүүдериңизиниң планын республиканың бүүдүрүлгелери күүсеткени бола:

Өндөрлө чыгырганында бүү-дүрүлгелери	бирги кварталдын планнамын күүсеттиңиң хууу	1966 чылдын I кварталында улуг (хуу биле)
Эңилдиг чыгырганында бүү-дүрүлгелери	107	109
Ооң иштөгү: «Кызыл-Хаван» шахтазы	103	106
Чадаанын хөмүр даш раарези	108	116
Кызылдың электростанциясы	112	133
«Тыва даг-дуг» комбинат	103	104
Республика чыгырганында бүүдүрүлгелери	109	106
Ооң иштөгү: Эрт комбинаты	115	111
Сүт комбинаты	117	111
Аш-чөм үлетпүрү	106	112
Кызылдың хлеб заводу	109	112
Ак-Довурканын	104	108
Чадааның —	100,0	111
Хову-Аксынын —	91	91
Пиво заводу	108	126
Хлеб продуктулар өргөли	107	102
Кызылдың сайгарылга базазы	107	99,2
Чадаанын тараа пунктузу	106	111
Кызылдың типографиясы	118	118
Дарыгалга комбинаты	100,0	107
Алгы аюуду	124	111
«Тыва туудуг» трестин бүүдүрүлгелери	194	80
«Тыва туудуг» үлетпүр бүүдүрүлгелери комбинаты	108	77
«Тыва даг-дуг» туудугун үлетпүр бүүдүрүлгелер комбинаты	95	88
Туудуг материалдарынын өргөли	82	98
Кызылдың тууйбу заводу	92	118
Кызыл-Мажалкытын тууйбу заводу	60	82
Тыма нөдө туудуг	130	123
Ылж амыл-агый өргөли	143	181
Улуг-Хемнинч күш амыл-агый Автопестөгө заводу	105	114
Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны	100	96
Амылдар хандырылга министрствозу	106	109
Шагаан-Арыгын амылдар таңды-рылга комбинаты	103	111
Туранын —	105	108
Сарыг-Септин —	112	115
Чадаанын —	100,0	95
Тоңулуң —	111	83
Кызылдың —	109	109
Бай-Хамтын —	167	250
Ак-Довурканын —	129	150
Хову-Аксынын —	114	160
Самагадалайнын —	33	20
Эраваын —	133	—
Өвөрүнчү —	100	—

Электростанция — мяш көт-шак

Хөмүр даш — муң тонна

Туудуг тууйбузу — мяш нөкөк

Чугай — муң тонна

Демпир-бетон кылдыр болгаш деталдар — муң руб. метр

Туудуг материалдарынын үлетпүрү

Ооң иштөгү: туудуг мяш — муң куб. метр

Литен мяш — муң куб. метр

Медель муң руб.

Хөм адик — муң эжеш

Кидис адик —

Дарыгалга кылдыр — муң руб.

Эрт. I катарынын субпродуктулары-биле — тонна

Колбаса кылдыр — тонна

Саржак — тонна

Сүттең амыл продуктулар тонна

Далган — тонна

Хлеб болгаш булочка кылдыр — тонна

Ковдильер кылдыр — тонна

Пиво — муң дкл.

Эшривес сускунар — муң дкл.

Дүс (касказы) — тонна

Эрткен чылдын ол үезинде деңизерге 1967 чылдын бирги кварталында 4475 муң квт. шак электрэнергия, 8,9 муң тонна хөмүр дашты, 391 муң нөкөк тууйбузу, 0,3 муң кубометр демпир-бетон кылдыр болгаш деталдары, 122 тонна даг-дуга, 8,5 муң кубометр туудуг болгаш одалы мяшын, 1,8 муң эжеш хөм илдиктери, 0,5 муң эжеш кидис илдиктери, 206 тонна эртт, 63 тонна сүттең кылган продуктулары, 176 тонна хлеб болгаш булочка кылдырлар, 21 тонна саржакты хөвү дүүргөн.

Республиканың үлетпүрү күш-ажылдын бүүдүрүлгелеринин квартал планын 106 хуу күүсеткен. Ажылдан тарап бир ийги онааштыр ийги продукцияны планда көрдүңүңүздөн 64 рубль хөвү бүүдүрү үндүргөн. Эрткен чылдын ол үези-биле деңизерге күш-ажылдын бүүдүрүлгелерин 3 хуу өскөн. Иш-ажылдын бүүдүрүлгелеринин планын аш-чөм үлетпүрүниң пиво заводундан өске бүүдүрүлгелер, Кызыл-Мажалкытын тууйбу заводу, Амдырал хандырылга министрствозу болгаш мяш амыл-агый өргөли күүсеткөн.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛИДИ

Ленинизм болгаш делегейниң ажылчы шимчээшкени

МОСКВА. (СЭТА). «Ленинизм болгаш делегейдиң ажылчы шимчээшкени» деп тематтыг эртем сессиязы бөдүңүң ачылыг үргүлчүлөш турар.

Совет эртемдиг партиясынын аш-чөм коммуннист партиясынын төкөөлөрү илгичи лаштыгы элзөө хөй чуртарынч марксизм эртем темпизин удуруткучлары: «Революсту теория болгаш делегей амылчы шимчээшкени» амыл практиказы, «Ипаталыг чурттарды аны демиселинин социал-экономикаг болгаш политиктиг айтырылар», «Революсту шимчээшкенин идеология айтыры-лары баа эртемниг социализм үндөш-келерин хандың турар чоруктарга удур демиселин айтырылар деп, үш бөдүк айтырыларын чугаалашып турар.

СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Помова

баа делегейни коммунист болгаш төдөгүлөгү шимчээшкенин эң улуг төрөгүти — Ленин ады-биле нөкөз шагла холбаалыг болур. Делегейни коммунист шимчээшкенин кайгамчык амылчылар — Ленин ады сорат-никтер болгаш өрөөнчилерин ол үе-чэда өстүрүш, оларны арамды: Эрист Телмав болгаш Вильгельм Пик,

Баштың чымың Россияже

50 чыл
мурнунда

1917 чылда Февральдык буржуаз-демократтык революция Россияга тизилди. Хаан чээктим каргыш шагдаарларын кстен-сүрүшкүндө чыгарып, Россиянын ажалчы ачкышы, бүгү күш-азалчы чогу-вун хосталганы, эрге-пөлөөн дээш мөөгү чок демиселин, революция ажалдык турмушка дүүш, он ажалдык мурна, оскө чурттарга хордап чыккан В. И. Ленин 1917 чылдың апрель 16-да (эрги сак-биле апрель 3-те) Петроградта ош келген.

Чуртче орук дилээшкннери

«Бир-ле катар, дүштеки бек сөө-үдө Ильяч библиотека бээр дээш мурна белеткини алган турда, а мейн аян-саваан арылган дооупна-мында, Броксий келген: «Силер чүвү-да библсон салыр бей? Россия-ла революция!» деп сөгдөн — деп, Надежда Константиновна Крупская сактып бизжон. Ол дэрге 1917 чылдың март 2-де (15-те) болганы ош.

Ам эске чүвүн-да дугайын бол-варырга чок болган. Азыраар алавады бугу болунарны дегенге хаан турар Черик холду эригиче чүртүштүтүрө. Инда эмгакташкылар чыгыптал болду. Солунда партия «Россияда» телеграмманы харам-дыгын, катар томчаанар. Уш хунун тузуучуларынның сөөүдө Россияда революция шынал-да тил-дөө.

«Февраль революциянын дугай-ында медээ келгенни баштайм мунузундан эгелээш-ле, Ильяч Россияже чүктүп турган» — деп, Надежда Константиновна сөөүлдөрдү бизжон. Угаан бодал талам-биле бол-дурун байдалын Ленин Кларанга (Швейцарияда) турган Инесса Фе-

дорона Армандык бизажыи тому-дан сестер додгн чагааныга килер-ген: «Скажидианыже чоруп шы-даваамдан мей биеги бору эвес болдум! 1915 чылда-ла чорутарын шевонизиини бодума өршөн шы-давас-тур мей!» (Чог, доду чымда-ды, т. 49, арна 339).

Россияда революция дугайында телеграммаларын дараында со-лунарга партияга. Байдал тодорар келген: эрге-чагыргада Милюков, Тухов, Керенский... Бичаарга-ла буржуаз республика шыжым? Уш-төчкү дайымын ангил-Француз (российин база бообай) аян империя-лыктерин эрге-ажыктарыга дүштүр, ада-туртуп камгаларын, революциянык чалаан ажалчылар-нын камгаларын деп мөгө дооучу-ларын ада-биле үргүтүрүшкү бей? Петроградта большевиктер шын тактика ажалдан кылмып, ошу масса-га тайылгылар шыжаар ирги бей?

Ол худан эгелээш, Ленин Рос-сияже дүргөн чорутуруучу кылды-га аргаамы дилең турган. Март 5-те (18) Инесса Армандык чорут-кан ажалы чагааныга Владимир

Ильяч Англияны таварты чоруп бо-лур арга дугайын тодорарды көөрүн ош дилээш... Англиянык-да, Фран-циянык-да империялыктары, бур-жуа Тур чээк шүүт-да Ленинниң чүртүчте дүргөн эш келрин кү-чөткөп турганар. Олар россий про-летариатты баштачынык швейцар-иянык хаан адырын, ошу револю-ция массадан башталышын ордан-дык турган Чуртче оскө орук-тарын дилең тырыш ажалы.

Март 6-да (19) Ленин Женевада В. А. Карпинскийк чега чорут-кан, ош документтерин-биле Ан-глияны таварты Россияже эртер бо-лап турарын дилээшкен. Бичаар-да болдыгы Карпинский бир катар Женевага кары бажыныгыга отуруп турган болгонда, Швейцар-иянык шыдаам ош чорупканын дугайын француз кымыгар ал-быны мыйа-ла динчалар болгай. Бир эвес мичаар чоран болза, Ленин кымыгарга туттар турган.

Оскө арга-биле, швед кызгаче берген паспорттуң дуаамы-биле, Рос-сияже уахшертин Владимир Ильяч база болду турган. Ол Стокгольм-да болшынык Я. С. Гавелскийге даш-тын картыннык иштисе бодурун чүрүтүп сунган ном чоруткан, оша чүвү-да чага чоруттум деп теле-грамма-биле бекен дилээшкен. Ленинниң бодай турган-биле, Га-вельский адаа дөмей иштисе тылар, бир тээ Ильяч швед дыл библсон бо-лганда, ол кижя үчү чок кичи бол-урукту турган. Ол пиландан база отбалаар аларган.

Россияже орук амдымында ты-валган. Март 6-да (19) Женевага болган орус эмигрант-интернациона-листтер бөлүүчү хуралында менше-виктерин бир баштынык Мартов Германиянык даштынык Россияда доктааттырган, немечтер болган

чорудар хемчеглерин ажыдап кыл-ган. Иччалда-да ажал-агыларда планнаттыгач хемчеглериниң кол чүрүзү амгы үеге чедир күөсеттин-менин демделгезе чогуур. Хорунуң хат үрээр чорук-биле демисел шүүт чорутуумаан. «Өк» совокс 800 гектар шөгөт чөр чарары хорунуң алданга калбай диле көөр херексе-биле чорудар деп планнаан бол-да, чаныс-да гектарны мичаар ажыдаваан. Шөдлерин дажин бол-ган чалаң унуштерин аштаар ажал эвеш хемчээле чоруп турар. Рай-онун ажал-агыларын мелиоратив-тик техника-биле (тракторлар, буль-дозерлер болган өскө-да) кончу-чептес хандыртынгач. Бо талам-биле ажал-агыларын чыл бур-жуаз чорудар чыгыларын республи-канын «Сельхозтехника» катты-жымшыкны күөсетип бербейн тур-гар.

Чөр ажалынның культуразын бе-дипей турган, көдө ажал-агыи культуразынын дүжүтүн белдери-нин агаар-бодустан таарымчалы-к чымыла-да чедип аш шыдаван. Биктин эргелдиги болган ажал-агыларын агрономдары база бригадирлери бо чылын тарыла-зынан эгелээш, ажалын шы-парычче оша ичээлгелги салыр учурулуг. Иларган, алырткан, үл-дүренткен болган чажыла чорук-чан шай буртугаче агротехниканың негелдерин мааыла күөсеткен чорук-чан чедип алып. Бичи-ле шы-пары кууд ажалы доран элер бол-гаш үрей кылган таварыла бур-гузуде ош катар кылган шүдөлөгү буртууң кижилеге ошаар чүрүмү туртузур.

Бо чылын 1800 га ажал шөгөт суггарыла чорудар, ош 600 гакан чазын сугтарар учурулуг бис. Ич-чалда-ла суггарыла буталары бе-леткетпейиши турары биктин улуг өтпес ажалымыс болур. Суггары-нын бодундар-да чөдлерин суггарып ажалларынның хемчеглерин алы-рар.

Чөр ажалынның культуразын бе-диптерин хемчеглерин бүтү ажал-агыларга бир дөмей чорудар болза, чүгө мичаарла район тараа бол-ган өскө-ла көдө ажал-агыи культуразынын бүдүрерин көүдө-дип болур.

Н. БАКУЛИН,
районун көдө ажал-агыи эргелдигин начальниги.

австриялык-биле солчула кылдыр эртериниң планын илип үндүргөн деп А. В. Карпинский Ленинге дил-чандыра, Ильяч ол санадык сөгү-рле алган. Эмигранттарын чымдым удуранын тура-да, бир эвес большевиктер Россияже чана-рий Германиянык даштынык орга-низастантар болза, дайымын кан-диги шүүтуваан нөдүрүн билип тура-да-ла ол санадык ажалынны Ленин дораян үгөлөөш. Ол өң бо-тутуш чыккан: дайымагыч чүр-түр империялыктарың алгардырып-де чорудуларың ажылаан, Герма-нияны таварты эртерин кедип алып.

Швейцар чазы-биле чугаала-жымшыктынар эгелерин Циммер-вальд каттыжымшыктын дарагы Роберт Гримме даякан. Антон-иянык чазыгары нейтралитетти үрөш чыгарып санай бөр деп се-зилген, ажалы-биле дугутурутук-ку боорудурун Швейцариянык ча-лаа отбалаанын ол дилээшкен.

Калчан-да турган Германияны таварты эртериниң чугулааның Ленин улум бүзүрү турган. «Соци-ал-патриоттарын хордаамыкнын херексе албай, бисти Россияже чо-рудуларыңа эрес-дизим чедир ирдиги, оода чаныс социалист Швейцарияда тыптар учурулуг!» — деп ол чугаалап турган. Иляч иж-де улугава-да тымыган-да: кошу революция-интернационалист, Швей-цариянык социал-демократтык пар-тиянык учуручуларынның бир-розан Фриц Пааттен большевиктер-ин бүзүрүткен кижикан болуп, герман администрация-биле чуга-лажымшыкны кылырып чөшөрзөн.

Германияны таварты Россияже эш чанап талам-биле орус эми-грантларын ортузунга чаныс аай бодал чок турган. Эмигрантлар я-лан-бүтү составты: большевиктер,

чөрдүнүңнөдөн 2,3 центнер хай дү-жүттү өстүрүп алган. Ол дэрге мурнакы ажал-агыларын күө-тлү-биле илгич болган, а ажал-агыи бурдуун анализтен көрө бөүрге, бай-дал бир дөмей эвес алаар. Чижээ, «Искра» колхозка ортумак дүжүт 14,9 центнер турда, өң-биле кы-зыгаралык турар «Тилелеге» кол-хозка чүгө 9,3 центнер болуп, районун ортумак көргүзүнгөн 4,2 центнер кууд болган. Ош ичкан «Кымыл тараачын» биле «Халым» колхозтарын тарылазынын шөү Балк-Холду чымыда кымыгарла-жып турган. Инда агаар-бодустан байдалы бир дөмей. Иччалда-да ол участкаларда мелиораторларын ажалынны түңөлөдөргө аян-агы. Инда «Кымыл тараачын» колхозтуң № 1 бригадында эртен чымыл кымыл-тастын гектарыдан дүжүт 17 центнер турда, «Халынның» ал-ган дүжүдү чүгө 9,4 центнер, азы бирозонин 7,6 центнер эвеш бол-ган. Илгач дык улуг!

Бо колхозтарын шөдлеринде дү-жүттү илмиди улуг илгалынны чүвүн-биле тайылгылар болуру? Кол чылдаган болза «Тилелеге», «Халым» колхозтарын тускыи эр-темирлери болган мелиораторлары агротехникти чүрүжүрүн сакта-вай, тарааны тарып өстүрериниң технологияны бөлүүчүдүн, хоруну тарыла мурунда ажалын кыл-дыр дээш ичкан хемчеглери не-гелге баугар чорутулай турары бо-лур. Чөр ажалыгарыңа чүгө, өргө-лөдү кылдыр чоруптуп, чажар шы-парыга чедир ажаллап кылмымаан үрөштерин чажым, хову ажалын чорударын шыпары дээш бөүдү агротехникти көнтөөл чөк бо-лоп турар. Ажалын үрей кылдыр чөрүк-биле демиселе чорутулай ту-рарымы түңөлөгө, бо колхозтарын мелиораторларында ажалын шыпарын куудулап, үрей кылдыр гекталар хай. Дончуларга, бо ажал-агыларга чөр ажалынны культуразы дык чачы, харын бе-дип негелдериниң белиң күөсет-пейн турар.

Шөдлерин дүжүттүң бөдлерин хөрөнгө шитилерди чүдүлөрүн бирозы минералдык болган ор-ганиктик чөмичидилге болур. Бис-

агыларда ош 5—6 центнер эөөш болган.

Даяган ажал хүдөөлөгизге ак сетканды ажалдан, бөдик дүжүтүп чыл бүтү өстүрүп ап турар мур-накы суггарычылар районда хай. Эртен чымын «Болшевик» кол-хозтун суггарычы Докча Те-мир-оол бодуныга бижылган 84 гек-тар кымыл-тастын га бүртүзүлөп 27,7, «Шекээр» совхозта, Ооржак Сайын-Белек 84 гектар кымыл-тастын га бүртүзүлөп 18, «Барлык» совхозта Сарытлар Кара-оолга удуруккан эвөш 154 гектар кымыл-тастын га бүртүзүлөп 16 центнер дүжүттү өстүрүренин.

Суггарычыларын материалдык союуругаы нөдүрү талам-биле районун көдө ажал-агыи эргел-диги, колхоз болган совхозтар эр-тен чылын эвеш ажалларын кыл-ды, оларын немеле болган шы-парык тээдериниң иштисе-биле 80 мун рубльдан чырылаан. Ош иш-тинде «Шекээр» совхоз 1964 рубль, «Барлык» совхоз 2329 рубль бол-ган 14726 кг тарымын маалым та-леверини тымыска «Барлык» сов-хозтун Бижиктин-Хая салбырында

меньшевиктер, эсерлер, буржуа-лар... Интернационалист болган социал-патриоттар Олар Февраль революцияны аңгы-аңгы үгөлөөш, ош хөжүктүр перспективасын ичээш бурю коруп, Россиянын дайыны кырдагызын талам-биле уду-рланышкак бодаларың турганар. Тур чазыга хамарыштар азыра, чүгө большевиктер ошу реалдык, чөнгө тайбың-даа, тараа-даа, хоста-ла-дан берип шыдаван деп санап турган. Эскелери демократтык, эр-териниң хообуду-турмуш деп санап, адаттын соолуга, Тур чазыктын чөшөрзөн чөккө Германияны таварты чорутуугаан көрүнү турган.

Уш үгө болду биче буржуа партияларын төөлөөш турган орус эмигрантларын хөй чүрүзү ай-нааран турган. Олар гайзерың Гер-маниянык чазы-биле адуулашкан деп бурдуларын бээрден ажал-коруп турган. Олар пролета-рияттан мрак, ош революция угаан-сарындагы бүзүрөөш турган, ич-чалтан Россияны эрге-ажыгыга өскөрөөш дирти берсе хорак деп көрүртү турган. Эмигрантларын эш чыдырар талам-биле Черик хол-дунин бир хуралыга бо айтырып талам-биле илгич маалымдык үгөн. А. В. Луначерскийн сак-тышынын аштуар ажал, ичкан Ленин кымыгарын шыра-биле, бу-зүрдиги, оокум болган шымың

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

Чөр ажылынын культуразын бедидер

Чөр ажалынның культуразын бе-дидип, хорунуң үнүш-дүжүттүң байлыгын, көдө ажал-агыи культу-раларынның чагай дүжүттүң өстү-рүп алып дөөр болза, өз чүгө а-ротехникти хемчеглериниң комплек-сийн ботундарын чорудар дерек.

Биктин Бич-Хем районун ажал-агыларын 1966 чылда тараа кул-тураларынның га бүртүзүлөп өр-түм-а-биле 13,5 центнер, азы планда

Школа айтырын пленумга

СӨКП Чөөн-Хемчик районуң үнүш-дүжүттүң пленуму эртен хунериниң бирозониде болган. Школаарың өөргөлдө-көжжидил-гелген ажалын экиндер талам-биле районун партия органи-зацияларынның сорудаларынның дугайында илгикелди СӨКП рай-комунуң секретары ш Салчак кылган, «Иштин билигин ортумак шкоаларың өөргөлдө-көжжидил-гелген ажалын моон соңгаар удам экиндер хемчег-дер дугайында» СӨКП ТК-нын болган ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлдигиниң 1966 чылдың ноябрь 10-да удуругун доктаамал ажал-агыи чөвүн ишти биле деп-нелин бедидериниң программа-зын чүгө өскөрткөн эвеш, уаус өөргөлдөргөниң болган коммуни-сттик көндүлөгизин ажалын экин-дери ажалынның чөр-чөдөк партия организацоналарыннан, коммунист бүртүзүлгөн негзонин илгикелти чугаалаан.

Чөөн-Хемчик районуң школа-ларың материалдык базазы соогу чыгарыла бижылган, клаес-тан дашкаар ажалдарын шыпарык берзонин пленумга санал бергендер демделгелерин. Бичаал-да-ла шкоаларың өөргөлдө-көжжидил-гелген ажалында чө-төспөстөрүн барын пленумун ир-тежинелерин алырткылар. Уаус өөргөлдөргөниң ажалын экин-дери ажалынның ролун бедидер дугайында тодарай шитилерин пленумун үндүргөн. Совет эрге-чагыр-гының 50 чылдык чөмичи-книң ужуражыры дугайында Танды районун уаус өөргөлдө-көжжидил-гелген ажалынның ий-гиримын деткир шитилерин плен-ум хузаан алган.

Суггарылагы болган темп

Амгы үегеги байдалы болган моон соңгаары перспективасын-даа алырга, Барыш-Хемчик суз талам-биле бистиң республикада бир үлүг кураалык районга санат-тынар. Эртен чымын районун ажал-агылыгары сугтар бутура-мырлары чөй ажылап турган, 6560 гектар чөгө тарыла мурну-мун, 6500 гектар чажы суггары-чын корукчан, 700 гектар сөгөт шөдлерин база суггарган.

Моон түңөлөгө шөвөдө гектар-дан дөнтү-ле 3—4 центнер дүжүт ап турган шөдлерин район ор-тума-биле тараа культуразынын 11,6 центнер дүжүтү өстүрүп ал-ган, ош иштинде «Болшевик» кол-хоз 16,1, «Шекээр» совхоз 11,4 центнер дүжүт алган. Ажал-агы-лар күртүөгө тараа садар планы 6 катар ажы күөсеткен, ишти херекселерин бүртү хандырар.

СӨКП ТК-нын март пленумун шитилерин аштуар, ажал-агы-ларын күртүөгө дүжагач тараа-зынын өртүн 50 хуу үлүгү тара-мын, көдө ажал агыи ажалы-чыларынның шалык төлөвөрүн бе-деттөөнү ажалында колхоз, сов-

Ийги арын

ЧУРУКА: Октябрьиң социалист Улуг революциянын музейиниң сакдарының бирозониде экспозиция, ону В. И. Ленинниң эмигрантлары Петроградта эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

Кур черде суур

«Тилелеге» совхозтун агрономы-нын чыл келген түдүк-на көтүрүп, күрүпө мурунга күдөөлөргөни амдыралга ботандырын негелен. Ажал-агыи бүтү тала-биле сайын-ажык ажалын күш хөй-биле не-гелеткери бидиптир. Совхозтун экиндич, албан-адыкларын са-ны хун бүтү көүдөп, түдүт ажалы база калбарып турар. Совхозтун төү — Кур чер суур Танды райо-нда бүдүрүлгөн, чуртталганын, культуразыңды тудулары кылдынын, чагайыдыр туттууң суур база бир, хөй чуртталгың суур апарган.

Соогу ий-шүп чылда суурга төй түдүт кылдынганы-биле чыл күдүм-чүлү, чалгалдар немешкен. Мур-нуңа чылдарда чаныс аал ишти чурттар бажынар тудуп турган болза, ам хөй квартиралык ийи

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

ка эш келгенге тураксааткан. И. Баранов биле Н. Наумковтук фотоу. СЭТА-нык фотохрониказы.

Анык малчыннар

Николай Мөчөк, Севллава Мөчөк бир чөге ө-бүдө тутканыңдан бөр он чыл четкен. Бо анык ө-бүдө Кымыл хоройтай үп чурттан, түдүтү ажалдан турган. Олар иштинин мал ажалыга ажалдар күөсетип ала-реткен, Бич-Хем району чаа туртузганга «Шави-лига» деп совхозка чед берген.

Эртен чымын август совхозтун дирекциясы олар-нын маж ажалыга хузаан алган. Николай биле Севла-ва ийиле ийи чүс анык шыпарынын ажал, кадарын кириңкен. Онун эр эки улуг кадарыч, а хөрөжөн эки кадарычын дүбүлөкчүлүк.

Анык не ажал-төүп азырап өстүрүшканын, мал ажалы-га эр кижилдерн тудак чөк ажалдан турар. Мал-чын ө-бүдөниң ажал кыштан анык шарылары

хур кыш аман, ортуман оору күштүг. Каман оларын хузаан аларга, бирозонин дензип 350 кг тур-ган, а февралда баштай алдан шарымы элт комбина-дынга дүжаарга, бирозонин-ле деизип 400 кг ажал болган.

Совет эрге-чагыранның 50 чыл болур оюнга чөмичи-книң ужуражыры дөөш Мөчөктөр 17 тонна немеле деизип алып деп хузаангын. Сөгдөн сөс күштүг, мал-чыннар анал эр болур. Совхозтун 1300 баж парзыны беш колагга малчыннар ажал кыштан. Ол кадарынын өң-не дээрэн Бо анык малчыннарнык кодамы.

М. МОНГУШ

КАЙЫЗЫ-ДАА АЛДАРЛЫГ

Кызылдын Ленин кудумчузунда 63 дугаар байжынын үшкү калдында бир квартира бар. Оң ортокмок аралдык өйдө мукмактын иялары түрү алталары куттуу-ла туруп, Оңу билбес кичи кичи хогжучулук сургузудан аям калдыгыр концерт боюн турар кылдар болдугулар. Чок, о миды өзес. Байжынын орта аралында кичи бореге узун, шилдектен кичи панинода ойнап, бижитинген орап, бичи ойнай калкып, карадам-биле бижилит тыртып, база катап ойнай бээр. Чамдыкта панинога орус, тьа болган өске-да мларын сургуз чокка салгыла каалканын ол боду беши билес. Өг-буленин пий кымыдан аныгда, бир огуз бар, оозу адамдын ойноп, бижитингендей аяжок кичи-кейдеги дийнап көрүп, ора «Мен чотпан мен а-адар-ам» дээп, узуг серге мийлени дег, кларнет деп хогжучу-биле сүж-сүж кылдыр балдырмылар.

...Өрөдшленин күжөшчкынын дөрт чыдарынын эртеши Ротислава Кендешбиле шуулуг-ла билдиртипти. Бичагары мичан чүглө эң харымсалгалыг экзашен—шилдектен алыртык ооуку пий чы дурутуду да калтып ажалды дуукалмы арт-кал турган. Ол база чогаалты Сагыр-оолдун «Чечен биле Белекша» деп либреттозуга оң бижээни үш көжөге баштайгы тьва оперетта болур. Экзамен мурунда Ротиславанын сагым-сеткили хаймытын, «Консерватория» директору эш Брюшков бахтаан күрүне комиссия оң ол баштайгы чогаалдыкты узуг ажылды канчалар үгөлөзүр» дег, бодол оңу бичи-ла амыратпайн турган.

Ол миды болур-даа турган мичан. Бо хире узуг хемээддик чогаалды бижирине жеже хире күш, уган-болал үнөөн дээр! Оң баштайгы варианттында түгө кол «оразым» арттырган, башпы-профессорларын сүмөш-биле калып тартып аде шылапкан. Бичан-бичиш алгаш аларга-ла «оозу-моозу таарыплас-тыр» дээп бичаарып хогжучу кааатар. Оларнын арамында аяжок узун кыдыгыр, арганыма жарак, дегем хөргөнт, коостукту карактыг, кончуг шыгыт бир кичи бар. Ол болза Ротиславтын тьвай эртенгиин башкыма профессор Сергей Иволевич Волфинсон-дур. Оң пегелдиз, берген олооалды студентте хогжучу-биле домей-ле! Бичангыт Кендешбиле хогжучу уяларда шак-шагы-биле, херек арганыда, хондур-ла олуруттар, а эртеп турун кырге бат уруттума, ар болтулар. Бичалажок ээчелди кичээлде ол далаштыг чоруптар турган.

— Оперетта бижирин оюнтук эвес болгай. Бичалажок маен бодол турарым болза, саяз ол ажылдык хемээли улу-даа болза, чэрбе багай эвес үгөлөдөп алыр ужурдуг. Сен хей-те хөлөп, дүрүөдө-дө, оңу чагаан.

Хогжучу башкынын ол сестери чары бообан. Иыдыг болган-даа мичан. Ротислава Кендешбиле ол харымсалгалыг экзашени дуукалган соонда, комиссияны кешаттуу дийнаар бис.

— Эр хей-дир сен, Ротислава! Бижан опереттанын күрүне комиссия эки деп үнөлдү. Бо дээрге, саяз чогаалдык узуг ажылдыктын эвеш-дир. Моон сойгаар-даа угам чедешкинеер болзуруну күлөдим дээп, оң хогжучу дымгыт туткан. Кендешбиле баштай чүпү-даа канчалар аякын тылпай, кайгай берген каекк турган.

— Өөрүч четтирдим, профессор—дөп, уламчылап—дөрт чыл дургузунда өрөдшп келген консерваториянын чалыгы үчүлөштөн профессор-башкыларын өөрүч четтиршипканы алардын иыдыг чагай сестерин тыплас-тыр меп—дөп өөрүчүлүгү аяжок хогжучурун.

Ол арамында оң башкылар болган кады сургузду доокон өөрү, ылаштыг чалыгы чөр чурттуу эки Ырбөзө болган өскөлөр-даа оңу хурален келген болган чедешкинин болганы кош ала база-ла байыр чедирип турган. Ол болза Ленинградтын күрүне консерваториянын чалыгы үчүлөштөн оң дооканы—1958 чыл-дур. Оперетта эсимфониялык хогжучу дээн болган пластикал база бижиктен. Уданаанда оңу консерваторияны узуг салыны дымчакан. Башкылар болган студенттер залда шыгырт

дөп, оңу хогжучу дымчакан. Башкылар болган студенттер залда шыгырт дийнаар бис.

Ротислава Докур-ооловч млар алгаларын бижирин, бодуңу чогаалдык ажылап Кызылдык чегер студенттинге өрөдшп турган-ла, 1941—45 чылдарда эгелөөн. Ол чылдарда Кендешбиле мизамка таалай-биле билим, кадыгыр бейик дагып башкычө үнөр дээн кичи болза, оң чүглө эвесе башып орап хире болган. Бичангыт ол бейиксе чедер, били-биле ченелген, чалгымышыр дээп 1954 чылда ол Ленинградче өрөдшп чортукан ужуру-даа бо.

Музыкака кичилер колдуунда-ла бичи чылдарында өрөдшп эгелээ болгай. Чүгө дээп, ол нарын болган олооалы байдалдыг, мичангыт Ротислава Докур-ооловч дег узугады берген кичиге баштайгы чылдар дикта берге болган, оң-биле кады нити эртеп-белгиин ченелсе турган. Эне соругамы чедип амыр дээп турбштугу, тура-сорукут кымыл кичи бергелерин шудуругу-биле амыр эртеп. Өрөдшленин ол чылдарында Кендешбиле млар алгаларын, хогжучу кваттертири, романтарын бижилгенде болган консерваторияга болган конкурстарга кирешкен, үргүзүк шаиналды чөр кыргалеп турган.

Ротислава Докур-ооловчтын консерваторияга өрөдшпгезе, чогаал

дөп, оңу хогжучу дымчакан. Башкылар болган студенттер залда шыгырт дийнаар бис.

Ротислава Докур-ооловч млар алгаларын бижирин, бодуңу чогаалдык ажылап Кызылдык чегер студенттинге өрөдшп турган-ла, 1941—45 чылдарда эгелөөн. Ол чылдарда Кендешбиле мизамка таалай-биле билим, кадыгыр бейик дагып башкычө үнөр дээн кичи болза, оң чүглө эвесе башып орап хире болган. Бичангыт ол бейиксе чедер, били-биле ченелген, чалгымышыр дээп 1954 чылда ол Ленинградче өрөдшп чортукан ужуру-даа бо.

Музыкака кичилер колдуунда-ла бичи чылдарында өрөдшп эгелээ болгай. Чүгө дээп, ол нарын болган олооалы байдалдыг, мичангыт Ротислава Докур-ооловч дег узугады берген кичиге баштайгы чылдар дикта берге болган, оң-биле кады нити эртеп-белгиин ченелсе турган. Эне соругамы чедип амыр дээп турбштугу, тура-сорукут кымыл кичи бергелерин шудуругу-биле амыр эртеп. Өрөдшленин ол чылдарында Кендешбиле млар алгаларын, хогжучу кваттертири, романтарын бижилгенде болган консерваторияга болган конкурстарга кирешкен, үргүзүк шаиналды чөр кыргалеп турган.

Оң-моон сымрамыкчылар, «сүмөлекчилер» аларга бо-ла каар. Адыг узугу, тоорту хире четтиртир, аржак суларга кичер, тайганыч от-сигени бөр дээп «алалдар даа» хей турган. Шында экилте, чок турда ала-өбелер ол чүлдерин хергелеп чоран-ла харип. Бичалажок олар бирээринге эки болгооор, өске бир аягытын кедердешип база болур деп чүвени Кендешбилер мурунда хей улаа дийнаан. Бичангыт бо улаада олар сүме алары-биле хогжучу эмич Куаыма Балчий-оола барган. Хейлү көргөн, дуржугалыг эмич-биле боседага сагып еткелдик ханымындан чугаа-даа узуг болган.

— Эрте дээр эки эмешир болза, ол чэрде егип болур урут-дур, дугмалар. Эмишп турар эмишан-биле база сүмөлөгүр — деп, Балчий-оол оларын дийнап ора дораан чугаалган.

— Кайнаар, кайнаар эмитесе эки ирги эмиш—деп, Катя айтырган.

Куаыма Балчий-оол шааа чон семсе болза-даа, олурган санайдын далай шычачыгыр аяжок тура хаалаш кабинеттик ханаамыда ашкылаан мурт чуртунга барган.

Калининград хоорай биетип туртуугу мларын байрым кызылгарында, ила иыды арып уруулар эмишор эң оң санаторийлер бар. Ала барза-ла каң-кадык кээр-дир ийип. Очре чедиринге сүмөлөрдү меп — дээп, оң депир каан олуру-алаган.

— Ыраагы кончуг оран-дыр, үр эмишор чүве ирги бе, эмиш—деп Екатерина Кендешбиле, чэрэ не кичи болган, сагып чопай айтырган.

— Аарыгың байдалыңдан хажи маарым. Чэрэ каан кичи чылдар херек алаар — дээп, Балчий-оол олар чедиринге күрүне база дуулар болгай, алаа барган соонда ала-нени дег азырап-хайгааруу тьвай кичилер бар боор чүве — деп, ужурун таймырдылан.

Ол үдө чөр-чегинге чаш төдүн апарым каат кичи чүпү сактып орап боор деп, Катя Кендешбиле хей-ле чүгүлдерин доовдур болган оран.

— Апык узугу-тур евлер, маэн сүмөлөштөн ол санаторийге уруулур чедирип көрүрүп — деп Балчий-оол база катан аларга чагаан.

ЧҮС ХАРГА ЧЕТСЕ-ДАА КЫРЫВААН

ТҮЗҮН НАЗЫМНЫН СТАТИСТИКАЗЫ

Грузида 100 хар ашкан ийи муң кичи, 60 хардан оду назылыг 500 муң кичи чурттал турар, ол база бүгү чоңуңу 11 уузур болур.

Узун назылыгынын эң хей Бугара далай эринде Нелхиде чөйү-заашта болгаш Маказтың кол сын-арымын барында даг суурларда чурттал турар. Узун назыга чурттаарынын эң таарымчалыг чөллөр далай дененинде 1500 метр бейик чөллөр болуп турар дээрин Грузин геронтология төвүнүн ашылданычылары санап турар.

Узун назылыгынын күш-ажылчы ажил-чорудулганын шичилеп көрүүн профессор Г. Пидчелуриңиң удурутулганы-биле чорудуп турар. Олар шулту чүгө шаанда идиңкел амылап чоран эвес, харын база бөгүн-даа күш-ажылын кылып турарын ол шичилеп көргөскөн. Эки организаштан күш-ажыл чүглө күш-ламыр талазы-биле чаңгыс талазыг сайырлагы болгаш организаштын элекке кырып баксыраарын баш бурунгаар сагындырып турар эвес, харын база кичиринч бүгү талагыг сайырлагына дуулап турар.

Узун назылыгынын хей нуруузун таакпы тыртпазы чаңчыл болу берген. Олар Грузида алаа-ла пердия холаан ченмнин, хей ногаарын, фасолду, сырын, ары чыгарын, сүт продуктуларын чип, грузин натура араганы ижип турар.

Грузин геронтологиянын сан-мездээрин-биле алырга, узун назылыгынын барын чүс уузун ашкандай болушкан. 100—130 харлыг 400 херэжненмеден чүглө дөрт кичи уруг чөк болган.

Кичи бургуз бодуңу амыдыралын угазылап «башнарбашан», кырып чорутуңу чорудушкунун доза шаап болур дээрин грузин геронтологтар санап турар. Кичилер аларнын амгы чурттал турарын-дан хей чылдарда чурттал болур.

М. ГОЛЬДМАН.

КИЖИ * БОЙДУС * КИЖИ * БОЙДУС

ОЛЧАЛЫГ БОЛУНАР

Бистин республикавыска дуулу ачарнын болгаш куштарны масалам-биле олоддун эгелээриңиң үзе апрель айның шыйды чарты боур. Анчымыр ажил-айында узуг сорамы чедирип турар берү диворбатыг, чепелден өске анчымыр болгаш куштарны бо айда алургы торуулар. Кийшайыр берү көсүктө ченел келген чөллөрүн чокко калыпны талтың билээр болза, оларнын үнүлдерин тьл болур, оон аңыда эрчи үнүлдерин база катап тынаар терек. Борукерниң амьонраамыда бир онзаай чүгү бар. Бир өвөс эртен чылдарда оларнын кым-даа жонослаан болза кыс бөрүлөр эрчи үнүлүгүне каш чыл улаштыр олодар. Оларнын иыдыг аныамы шуруму байдалы бөрүлөктерин түдүп өлүрер талазы-биле аңчыларга элээп чик арзын берип турар.

Апрель айда хайыраканнарны аңчылар эңне таарымчалыг. Кийшайыр ижедизин үжүрөш киректер болгаш кичи хайыраканнар эңир чымыр оолдарын эбертип алган хүнээрлек чөллөргө чоруптур. Ижеден үнүленин баштайын хүннеринде оларнын эди семис болгаш кежиктин шынары жалазыг. Часкы үдө чөйр чөйр тьвалызында база ижеден болгондыр үргүзүчү чимзелип кылашгазы, 2—3

Лесник кайдал?

Бистин Төрөш чөртүсузүң бойдус байлаан камгалары хамааты кичи бургузуну хүлээлгези болур. Ол дугайын Тьва АССР-нин Министрлер Чөвүлениңиң чоқта чаа үндүрген доктаалында тодагай айткан-дыр, оңу иэни-биле леткин меп. Арга-машты өртөн камгал, чөринч бойдус байлаан хумагалыг ажылаар дугайында доктаалды номчап, бисте байдал кандыгыл, бо талазы-биле кандыг хемчелер алдынын турарыл дээрин бодол келдим.

1959 чылдан бээр анык хоорай—Ак-Довуракка чурттал, ажыдал келдим. Бичан Хемчик хемчин үшү, хевис чадан каан шыкан, ногаан янши-биле шыштыган кончуг чараш турган. Севяг чылдарда Хемчик үнүңү ногаан үнүжү чоорту шаарада бергени, мыш ажил-агыч чөринч болгаш рай-күссөмүнү талызыдан шыкын хемчег албайн келгенден Тьванын база бир узуг бодурулгезин төвү анык хооранын чогулда ногаан үнүшүң төчөгелетиниң турары кончуг хомудачыг.

Чоргаарал болгаш хомудал

Совет Тьвавыс бойдус талазы-биле чурттуң база бир байлак чараш булуңурунын бирөөн. Кадры, калып Канвазтын саарылаары дөг даг ужураар, мөңгү харалыг элмеден оскыраар, маңгысталчак амьдырал сүрүр ий-чангыс кичилер таатты-ла мичан чыныг экзонинден үнүп, таңды сыннаар сооп үнүп эгелөөн. Таатты-ла ол үдө оларынч бирөөн Николай Бутанов дээрин Кызылче тараа өөрүтү турган чылааты Петр Анисимовтиң машинасын хозолеп алган. 25 шоодай ишти чынакч чүгү-биле найысы чада чогуугаа туктурган. Ол чыктуңу араалыг ийи дөскаар кат, 5 дөскаар балык, сыйлаан каат 22 шоодай тага-тороору бар хиналда-үлөгөениң соодай илэрээ.

Николай Бутанов дээрин чаа-ла 37 харлаан, кайда-даа ажылдавың, чүглө маңгысталчак амьдыралдыг дөрин үгүлөгөни болган. Чүз дээр-ге, Н. Бутанов бойдустуң ияны-бургу байлаан чеди хонук дургузузда зам-хайры чок уузуну—торуктук поштарын балык, хирээ-биле ужуруп, кат-чимс сынып үшө шаан, сыймы турган, ол бүтүүн араатан-ныг бөу-биле асантан алган илерээ. Н. Бутановтың үгүлөгөни секанды, шыңгы үшө шаан турарук, Шуурник сурувун чамдык чурттакчылар оң бузар үгүлөгөни чыкычын, оң-биле кады бойдустан алдынган халас элек дөжүк дөш

УЛУСТУН МЕТЕОРОЛОГИЯЗЫ

(Бойдус өскөрлишкенинин демдектери)

Чапын койгунлар күлөөс болза, чай орай болгаш соок болур.

Хамырактар эрте чанып көзөргө, час тылыг болур.

Чаам дүшкөн хар кымын харым байжыга орап.

Бир өвөс күшкандар мыштың хүнээрлек талазыга үзү туудуп алган болза, серинч чай болур.

Шымылашкандар чөр кымычө үнүп эгелээрге, чаамын чаар.

Чапын агарга эремчилгөй дуаа хей болурга, чай каан болур.

Чезээштөп бөзгө, чаш азыр.

Дурувалар эрте көзөргө, час эрте болур. Дурувалар бедик улап чанаа, чымыг чөк болур. Дурга ойшаарга чымыр, алгырага—чаашкын чаар.

Каан үдө кымыскактар тьде берсе, чаашкын чаар.

Чай ортузунда сары бурү көстүргө, күс эрте дүжөр.

Бир өвөс күзүн чадым бургуз байжандан эгелеп сарып эгелесе, час эрте дүжөр, адаанда эгелесе—орай боуар.

Баштайгы хар дүшкөн соонда, дөртөн хонгам, соок эгелээр.

Чаппан бедик үнө, хар кымын дүжөр.

Тоорук, мөөгү, кат-чимс элек чылдык кымы соок болур.

Ыг чөрге андаштангы, өтү чүдүп чыргө, дээр чүдөрдөр, дурулуп алгаш узугура—соор, көстүң алгаш узугура—чыдыр.

Мал-маган кайнаар ооргалай чыдарыл—оон хат хадмыр.

Хараачыгай куду ужурга, чаше чаар.

Хат бороарга, дээр чүдөрдөр.

Москва. Частың бо хүнээрлектү хүннеринде ылаңгы дош адамдын балыкташкын кайгамчы таарым чыдыг. Бичалаган муң-муң балыкчы спортчулар боттарын дымштыр хогжучу шаптарын Москва чанышын балыкчы хөдөктеринде эртерип турар.

Чуртга: Шош хемде дымштыр хүл. № 7 соодучулуң слесари В. М. Смирнов үш километр шортанын дугуй алган тур.

Н. Ситниковтук фотоу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Дөрткү базым

СТОКГОЛМ. (СЭТА). ССРЭ-ның теннис талазы-биле эр узук команда болуңгө чөлөгөй чемпиоңунда бодуңуң болуңгө дөрткү тьвалыгы чедип алган. Бо улаада АКШ-ның шилдек командасын 5-0 санап улкан. Бистин спортчуларыма А. Амелик биле С. Саркоин оң оюк үзүндө бодуңуң команданын ийи-ийи санны берген. ССРЭ-ның херэжненмеден командасы база бодуңуң болуңгө бирги черги ээлеп турар.

Чагыдыкчыларга

1967 чылдын солуннарын болгаш журналдарын чагыдып алыры, ол ышкаш чартык чылда чагыткан солун, журналдарын уздыры уламчылап турар. Чагылганы «Союзпечать» агентилдеринге, кноскилеринге, харылзаа салбырларыга болгаш ажалдап турар чөринч аайы-биле парлаганың хей-ниити непередикчилеринге кылдыртып ап болур.

«СОЮЗПЕЧАТЬ».

Ажылдаары-биле чалап тур

Тьванын орук-тудуг эргелели Кызылга болгаш районнарга ажылаар, дараазында мергежилдерин ажалчыларын чалап тур:

- бульдөөрлер болгаш скреперлер машинистери.
- автокрановщиктер.
- орук механизмери септээр слесарылар.
- бызаңчылар болгаш дашчылар.
- бетонщиктер болгаш анаа ажалчылар.
- чик машина чолчаачылары.
- дипломнор көчөгачылар.
- электромеханикчилер.

Ажыл дугайын дугуржуру-биле № 31—63 телефонче долгаар ийиксе, азы Кызыл хоорайда Шевченко кудумчузунда № 127 байжыга келир.

Колхозтар баштаар чөллөрүңө

Көдө ажил-агыч култураларын эки-тура-биле камгалдырын чөллөрүн Кургтраховениң инспекциялары-биле чарнаар. Тармага шуурган, дозу, соок, үр болган өске-даа чагаар болур халатардан олген азы үрлетген таарылгада камгалаткын түтүн Кургтраховани эгилдп төлээр.

1967 чылдын дөңүдүн камгалдырын чөллөрүн тармага эгелээриниң мурунда чарып болур.

Камгалла керээзин чарамы-биле Кургтрахованиң инспекциямыга бар.

КУРГТРАХОВЕНИНИҢ ЭРГЕЛЕДИ.

АПРЕЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРА»: «Томига болган олмпиада» 10, «Ленинин путевьаың азуугар» 12, 2, «Шуптузунан сактып тур меп, Ричард» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Спарги» (1-ти, 2-ти сургулары) 2.10, 5.20, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Корабильн имананди» 4.50, 6.40, «Нотовский» 3, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуртун 10, «Хилис барган үе-шак дугайында тоол» 11.15, 1.40, «Луговая станциямың улгас меп» 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЬВАНЫН 10 ЧЫЛ» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫҢ: «Эччинерниң сүлээзи» 6.30 шактарда.

редакцияның адресизин

Кызыл, Шетинкиң—Бравченко куумчузу, бажы № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орадакчыларынын 35-24, 25-38, харымсалгалыг секретарынын 23-35, оортийги амьдырал кылызанын 23-54, агитация болгаш пропаганда кылызанын 37-13, кылаз ажил-агыч кылызанын 21-47, үлөштүр кылызанын 22-64, чагаа, ажалчы болган калаз корреспонденттер база өзүгү турту болган амьдырал кылызанын 21-27, иштиң информация кылызанын 20—60, бухгалтерияны 31-75, корректорларынын 27-41. Солун келбей барганга 32-75 телефонче долгаар.

Тьва АССР-нин Министрлер Чөвүлениң чанында Парлага эргелелиң типографиясы. (Кызыл, Шетинкиң—Бравченко кудумчузун. 1).

Солун неделяда алды катал үнөр

ТС—01071.